

१. चक्रवृत्तपालस्थविर वस्तु

गाथा १: मनोपुब्बङ्गमा धम्मा, मनोसेट्ठा मनोमया।

मनसा चे पदुट्टेन, भासति वा करोति वा।

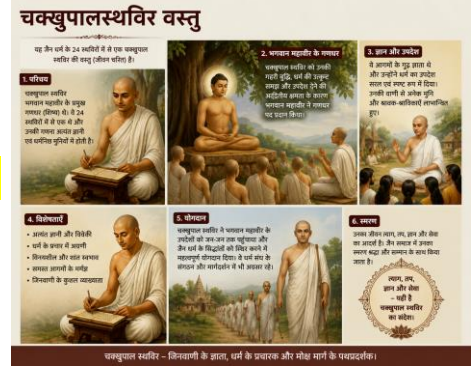
ततो नं दुक्खमन्वेति, चक्कं व वहतो पदां।

गाथा १: सबै मानसिक घटनाहरूको अग्रदूत मन हो; तिनीहरूको मुख्य तत्त्व मन हो;

तिनीहरू मनले निर्मित हुन्। यदि कसैले दुष्ट मनले बोल्छ वा कार्य गर्छ भने, 'दुक्ख'

(पीडा) उसको पछि लाग्छ, जसरी गाडा तान्ने बलीवर्दको खुट्टाको चिह्नपछि पाङ्ग्रा

घुम्छ।

- मनोपुब्बङ्गमा धम्मा:** सबै मानसिक घटनाहरूको अग्रदूत मन हो, यस अर्थमा कि मन सबैभन्दा प्रधान हो, र यो अन्य तीन मानसिक घटनाहरू—अर्थात् वेदना (अनुभूति), सञ्ज्ञा (धारणा) र सङ्खार (मानसिक निर्माण वा मानसिक सहगामी)—को कारण हो। यी तीन वस्तुहरूको अग्रदूत विज्ञान (चेतना) हो, किनभने यद्यपि यी मनसँगै उत्पन्न हुन्छन्, तर मन नउत्पन्न भए यी उत्पन्न हुन सक्दैनन्।
(टीकाग्रन्थ)
- मनसा चे पदुट्टेन (पद्य १) र मनसि चे पसन्नेन (पद्य २):** यहाँ 'मनसा' भन्नाले आशय वा चेतना (इच्छाशक्ति) भन्ने बुझिन्छ; चेतनाले व्यक्तिलाई शुभ वा अशुभ कर्म गर्न प्रेरित गर्छ। यो चेतना र त्यसबाट उत्पन्न कर्म नै 'कम्म' हो; र कम्मले आफ्नो फल दिन सधैं व्यक्तिलाई पछ्याउँछ। चक्रवृत्तपालको अन्धोपन (पद्य १) उनको विगतको जन्ममा दुष्ट आशयले गरेको कर्मको परिणाम थियो, र मत्तकुण्डलीको तावतिस स्वर्गलोकमा सुखी अवस्था (पद्य २) बुद्धप्रति उनको मानसिक भक्ति (मनोपसाद) को फल थियो।
- दुक्ख:** यस सन्दर्भमा, दुक्ख भन्नाले पीडा, शारीरिक वा मानसिक कष्ट, दुर्भाग्य, अशान्ति, खराब परिणाम आदि बुझिन्छ, र तल्लो लोकमा पुनर्जन्म वा मानवलोकमा जन्मिए पनि समाजको निम्न तहमा जन्मिनु पनि यसैमा समावेश छ।

थेर चक्रवृत्तपालको कथा

एकपटक भगवान् बुद्ध सावत्थीको जेतवन विहारमा बसिरहेका थिए। त्यसै बेला उनले यस पुस्तकको पद्य (१) को उदाहरण चक्रवृत्तपाल नामक एक अन्धा थेरको सन्दर्भमा उद्धारण गरे।

एक दिन थेर चक्रवृत्तपाल जेतवन विहारमा बुद्धलाई वन्दना गर्न आए। एक रात ध्यानमा माथि-तल हिँड्दै गर्दा थेरले संयोगवश केही कीराहरूमाथि पाइला राखे। बिहान भएपछि केही भिक्षुहरू थेरकहाँ आए र मरेका कीराहरू देखाे उनीहरूले थेरप्रति खराब सोचे र यो कुरा बुद्धलाई जनाए। बुद्धले उनीहरूलाई सोधे, "के तिमीहरूले थेरलाई कीराहरू मारिरहेको देखेका छौ?" जब उनीहरूले 'होइन' भने, बुद्धले भने, "जसरी तिमीहरूले उनलाई मारेको देखेनौ, त्यसैगरी उनले पनि ती जीवित कीराहरू देखेका थिएनन्। यसबाहेक, थेरले अरहतत्व प्राप्त गरिसकेका थिए, त्यसैले उनमा मार्ने कुनै आशय थिएन, र उनी पूर्ण रूपमा निर्दोष थिए।" चक्रवृत्तपाल अरहत् भए तापनि किन अन्धा भए भनी सोध्दा बुद्धले निम्न कथा सुनाए:

चक्रवृत्तपाल विगतका एक जन्ममा एक चिकित्सक थिए। एकपटक उनले जानाजानी एक महिला बिरामीलाई अन्धो बनाइदिएका थिए। ती महिलाले उनलाई आफ्नो आँखा पूर्ण रूपमा निको भएमा आफू र आफ्ना बालबच्चाहरूलाई दास बन्ने वाचा गरेकी थिइन्। तर आफू र

बच्चाहरू दास बन्नुपर्ने डरले उनले चिकित्सकलाई झूट बोलिन् कि उनको आँखा झन् बिग्रिदै छ, वास्तवमा त पूर्ण रूपमा निको भइसकेको थियो। चिकित्सकले उनी छलिरहेकी छन् भनी थाहा पाए, र बदलाको भावनाले उनलाई अर्को मलम दिए, जसले गर्दा उनी पूर्ण रूपमा अन्धी भइन्। यस खराब कर्मको परिणामस्वरूप चिकित्सकले पछिल्ला धेरै जन्महरूमा पटक-पटक आफ्नो दृष्टि गुमाए।

त्यसपछि बुद्धले निम्न पद्यमा उपदेश दिए:

पद्य १: सबै मानसिक घटनाहरूको अग्रदूत मन हो; तिनीहरूको मुख्य तत्त्व मन हो; तिनीहरू मनले निर्मित हुन्। यदि कसैले दुष्ट मनले बोल्छ वा कार्य गर्छ भने, 'दुःख' (पीडा) उसको पछि लाग्छ, जसरी गाडा तान्ने बलीवर्दको खुट्टाको चिह्नपछि पाङ्ग्रा घुम्छ।

यस उपदेशको अन्त्यमा तीस हजार भिक्षुहरूले प्रतिसम्भवा (विश्लेषणात्मक अन्तर्दृष्टि) सहित अरहतत्व प्राप्त गरे।

२. मत्थकुण्डली वत्थु (मत्थकुण्डलीको कथा)

गाथा:

गाथा २: मनोपुब्बङ्गमा धम्मा,

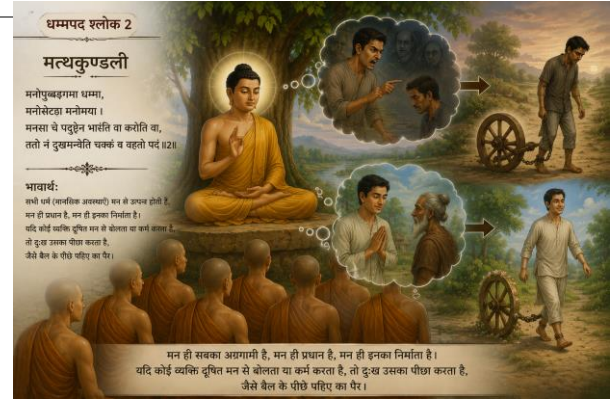
मनोसेट्ठा मनोमया;

मनसा चे पसन्नेन,

भासति वा करोति वा;

ततो नं सुखं अन्वेति,

छाया व अनपायिनी।

नेपाली अनुवाद:

गाथा २: सबै मानसिक घटनाहरू (धर्महरू) को अग्रदूत मन नै हो,

तिनीहरूको मूल मन नै हो, तिनीहरू मनले बनेका हुन्।

यदि कसैले शुद्ध मनले बोल्छ वा कार्य गर्छ भने,

सुख (सुख, समृद्धि, र उच्च लोकहरूमा पुनर्जन्म) उसको पछि-पछि आउँछ,

जसरी छाया कहिल्यै नछोड्ने गरी पछ्याउँछ।

मत्थकुण्डलीको कथा (नेपालीमा):

सावथीको जेतवन विहारमा बस्दै गर्दा बुद्धले यो गाथा (२) मत्थकुण्डली नामक एक युवा ब्राह्मणको सन्दर्भमा उदान गर्नुभयो।

मत्थकुण्डली एक जवान ब्राह्मण थिए, जसका पिता अदिन्नपुब्बक अत्यन्त कृपण थिए र कहिल्यै कुनै दान दिँदैनथे। आफ्नो एक मात्र छोराका लागि सुनका गहनाहरू पनि उनले आफैँ बनाउँथे ताकि कामदारलाई ज्याला नदिनु पर्ला। जब उनको छोरा बिरामी पर्यो, कुनै वैद्यलाई बोलाइएन, जबसम्म धेरै ढिलो भइसकेको थियो। जब उनले आफ्नो छोरा मर्न लागेको महसुस गरे, तब उनले त्यस युवकलाई बाहिर ओसारेर एउटा ओटामा राखिदिए, ताकि उनको घरमा आउने मानिसहरूले उनका सम्पत्तिहरू नदेखून्।

त्यस बिहान बुद्ध आफ्नो गहिरो करुणा ध्यानबाट चाँडै उठ्दै, आफ्नो ज्ञानको जालमा मत्थकुण्डलीलाई ओटामा सुतेको देख्नुभयो। त्यसैले भिक्षा मान्न आफ्ना शिष्यहरूसहित सावथी प्रवेश गर्दा, बुद्ध ब्राह्मण अदिन्नपुब्बकको ढोकानजिकै उभिनुभयो। बुद्धले युवकको ध्यान आकर्षित गर्न प्रकाशको किरण पठाउनुभयो, जो घरभित्रतिर फर्किएर बसेका थिए। युवकले बुद्धलाई देखे; र उनी अत्यन्त कमजोर भएकोले मानसिक रूपमा मात्र आफ्नो श्रद्धा प्रकट गर्न सके। तर त्यो नै पर्याप्त थियो। जब उनी बुद्धप्रति भक्तियुक्त हृदयका साथ प्राण त्याग गरे, तब उनी तावतिस स्वर्गलोकमा पुनर्जन्मिए।

आफ्नो दिव्य लोकबाट, जवान मत्थकुण्डलीले आफ्ना पितालाई श्मशानमा आफ्नै शोक गरिरहेको देखेर, बूढो मानिसलाई आफ्नै पुरानो रूपमा देखा परे। उनले आफ्ना पितालाई तावतिस लोकमा आफ्नो पुनर्जन्मको बारेमा बताए र उनलाई बुद्धलाई भोजनको निम्तो दिन आग्रह पनि गरे।

अदिन्नपुब्बकको घरमा, दान नदिई वा नैतिक शील नपालीकन मात्र बुद्धमा गहिरो श्रद्धा मानसिक रूपमा प्रकट गरेर स्वर्गलोकमा पुनर्जन्म हुन सक्छ वा सक्दैन भन्ने प्रश्न उठ्यो। त्यसैले बुद्धले मत्थकुण्डलीलाई प्रत्यक्ष देखा पर्न इच्छा गर्नुभयो; मत्थकुण्डली चाँडै दिव्य गहनाहरूले पूर्ण सजिएर आए र उनले तावतिस लोकमा आफ्नो पुनर्जन्मको बारेमा बताए। त्यसपछि मात्र श्रोताहरू विश्वस्त भए कि ब्राह्मण अदिन्नपुब्बकको छोरोले मात्र आफ्नो मन बुद्धमा समर्पित गरेर यति महान् कीर्ति प्राप्त गरेको हो।

त्यसपछि बुद्धले यस गाथामा उदान गर्नुभयो:

"सबै मानसिक घटनाहरूको अग्रदूत मन नै हो,
तिनीहरूको मूल मन नै हो, तिनीहरू मनले बनेका हुन्।
यदि कसैले शुद्ध मनले बोल्छ वा कार्य गर्छ भने,
सुख उसको पछि-पछि आउँछ, जसरी छाया कहिल्यै नछोड्ने गरी पछ्याउँछ।"

उपदेशको अन्त्यमा मत्थकुण्डली र उनका पिता अदिन्नपुब्बक दुवैले सोतापत्ति मग्ग (सोतापन्न मार्ग) र सोतापत्ति फल (सोतापन्न फल) प्राप्त गरे। अदिन्नपुब्बकले आफ्नो लगभग सबै सम्पत्ति बुद्धको शिक्षाको कार्यमा दान गरिदिए।

३ र ४ . तिस्सत्थेर वत्थु

गाथा ३: अक्कोच्छि मं अवधि मं
अजिनि मं अहासि मे
ये च तं उपनय्हन्ति
वेरं तेसं न सम्मति।

गाथा ४: अक्कोच्छि मं अवधि मं
अजिनि मं अहासि मे
ये च तं नूपनय्हन्ति
वेरं तेसूपसम्मति।

गाथा ३: "उसले मलाई गाली गर्यो, उसले मलाई सतायो, उसले मलाई पराजित गर्यो, उसले मेरा वस्तुहरू चोर्यो;" ... यस्ता विचारहरू मनमा राख्नेहरूको शत्रुता कहिल्यै शान्त हुँदैन।

गाथा ४: "उसले मलाई गाली गर्यो, उसले मलाई सतायो, उसले मलाई पराजित गर्यो, उसले मेरा वस्तुहरू चोर्यो;" ... यस्ता विचारहरू मनमा नराख्नेहरूको शत्रुता शान्त हुन सक्छ।

तिस्सत्थेरको कथा

बुद्ध भगवान् सावत्थीको जेतवन विहारमा बसोबास गर्दै थिए। यस पुस्तकको गाथा (३) र (४) उहाँले भिक्षु तिस्सको सन्दर्भमा उदान गर्नुभएको थियो।

तिस्स बुद्धकी माताकी बहिनीका छोरा थिए। उनी एकपटक बुद्धसँगै बसिरहेका थिए। उनी वृद्धावस्थामा मात्र भिक्षु बनेका थिए, तर आफूलाई वरिष्ठ भिक्षुको रूपमा प्रस्तुत गर्थे र भेट्न आउने भिक्षुहरूले उनका लागि केही सेवा गर्न अनुमति माग्दा उनी अत्यन्तै प्रसन्न हुन्थे। अर्कोतिर, उनले कनिष्ठ भिक्षुहरूले गर्नुपर्ने कर्तव्यहरू पूरा गर्दैनथे; बरु, उनी प्रायः कान्छा भिक्षुहरूसँग झगडा गर्थे। यदि कसैले उनको व्यवहारको कारणले उनलाई गाली गर्यो भने, उनी रुन थालेर, अत्यन्तै असन्तुष्ट र व्यथित भई बुद्धकहाँ गएर उजुरी गर्थे। अरू भिक्षुहरू पनि उनको पछि-पछि बुद्धको समक्ष आउँथे। बुद्धले उनीहरूलाई शत्रुताका विचारहरू मनमा नराख्न भन्नुभयो, किनभने शत्रुता त शत्रुताका विचार नराखेर मात्र शान्त गर्न सकिन्छ।

त्यसपछि बुद्धले निम्न गाथाहरू भन्नुभयो:

गाथा ३: "उसले मलाई गाली गर्यो, उसले मलाई सतायो, उसले मलाई पराजित गर्यो, उसले मेरा वस्तुहरू चोर्यो;" ... यस्ता विचारहरू मनमा राख्नेहरूको शत्रुता कहिल्यै शान्त हुँदैन।

गाथा ४: "उसले मलाई गाली गर्यो, उसले मलाई सतायो, उसले मलाई पराजित गर्यो, उसले मेरा वस्तुहरू चोर्यो;" ... यस्ता विचारहरू मनमा नराख्नेहरूको शत्रुता शान्त हुन सक्छ।

धर्मोपदेशको अन्त्यमा एक लाख भिक्षुरूले सोतापत्ति फल (स्रोतापन्नता) प्राप्त गरे।

५. कालयक्खिनी वत्थु

गाथा ५: न हि वेरेण वेरानि

सम्मन्तीध कुदाचनं

अवैरेण च सम्मन्ति

एस धम्मो सनन्तनो

गाथा ५: यस संसारमा वैरले वैर कहिल्यै शान्त हुँदैन। यो त अवैर (मैत्रीभाव) ले मात्र शान्त हुन्छ। यो सनातन धर्म हो।

(टिप्पणी: "एस धम्मो सनन्तनो" भनेको "पोराणको धम्मो" अर्थात् बुद्ध र उहाँका शिष्यहरूले अनुसरण गर्ने पुरातन धर्म हो। यसको उपदेश भनेको वैरको बदला वैरले नगरी मैत्रीभाव (वैरको अभाव) द्वारा त्यसलाई जित्नु हो।)

कालयक्खिनीको कथा:

बुद्ध भगवान् सावत्थीको जेतवन विहारमा बसोबास गर्दै थिए। यस पुस्तकको गाथा (५) उहाँले एक निश्चित बाँझी स्त्री र उनकी प्रतिद्वन्द्वीको सन्दर्भमा उदान गर्नुभएको थियो।

एकपट्टि एक गृहस्थ बस्थे, जसकी पत्नी बाँझी थिइन्; पछि उनले अर्की पत्नी लिए। जब जेठी पत्नीले कान्छी पत्नीको गर्भपात गराइदिइन्, तब दुवैबीच झगडा सुरु भयो, जसको परिणामस्वरूप कान्छी पत्नी बच्चा जन्माउँदै मृत्यु भइन्। पछिल्ला जन्महरूमा ती दुवै कुखुरी र बिरालो, पोथी मृग र चितुवा पोथी, र अन्त्यमा सावत्थीका एक कुलीनकी छोरी र काली नामकी राक्षसीको रूपमा जन्मिए। त्यो राक्षसी (कालयक्खिनी) बच्चासहितकी त्यस कुलीन स्त्रीको पछि लागिरहेकी थिइन्, तब ती स्त्रीले बुद्ध जेतवन विहारमा धर्मोपदेश दिँदैछन् भनी थाहा पाइन्। उनी बुद्धकहाँ भागेर आइन् र आफ्नो छोरालाई सुरक्षाको लागि उहाँको चरणमा राखिदिइन्। राक्षसीलाई विहारको द्वारपाल देवताले रोके र उसलाई प्रवेश गर्न दिइएन। पछि उसलाई भित्र बोलाइयो र दुवै (ती स्त्री र राक्षसी) लाई बुद्धले सम्झाउनुभयो। बुद्धले उनीहरूलाई विगतका जन्महरूमा एउटै पतिका प्रतिद्वन्द्वी पत्नीहरू, बिरालो र कुखुरी, र पोथी मृग र चितुवा पोथीको रूपमा भएका द्वन्द्वको बारेमा बताउनुभयो। उनीहरूलाई वैरले मात्र अरू वैर निम्त्याउने र यो मैत्री, समझदारी र सद्भावनाबाट मात्र अन्त्य हुन सक्छ भनी बुझाइयो।

त्यसपछि बुद्धले निम्न गाथा भन्नुभयो:

गाथा ५: यस संसारमा वैरले वैर कहिल्यै शान्त हुँदैन। यो त अवैर (मैत्रीभाव) ले मात्र शान्त हुन्छ। यो सनातन धर्म हो।

धर्मोपदेशको अन्त्यमा राक्षसी सोतापत्ति फल (स्रोतापन्नता) मा स्थापित भइन् र चिरस्थायी द्वन्द्वको अन्त्य भयो।

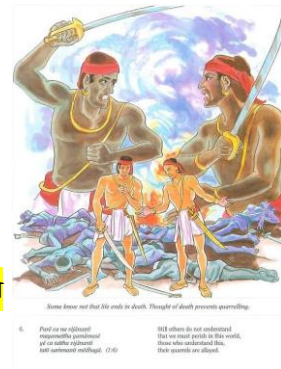
६. कोसम्बक वत्थु

गाथा ६ परे च न विजानन्ति, मयमेत्थ यमामसे

ये च तत्थ विजानन्ति, ततो सम्मन्ति मेधगा।

गाथा ६: बुद्धिमान् बाहेकका मानिसहरूले "हामी यस संसारमा सबैले मर्नुपर्छ" भन्ने महसुस गर्दैनन् (र यो नबुझीकन झगडा गरिरहन्छन्)। बुद्धिमान् मानिसहरूले यो सत्य बुझ्छन् र त्यसैले उनीहरूको झगडा शान्त हुन्छ।

कोसम्बका भिक्षुहरूको कथा

बुद्ध भगवान् सावत्थीको जेतवन विहारमा बसोबास गर्दै थिए। यस पुस्तकको गाथा (६) उहाँले कोसम्बका भिक्षुहरूको सन्दर्भमा उदान गर्नुभएको थियो।

कोसम्बका भिक्षुहरू दुई समूहमा विभाजित भएका थिए। एउटा समूह विनय (भिक्षु नियम)का आचार्यको पछि लाग्थ्यो भने अर्को समूह धम्म (बुद्धका उपदेश)का शिक्षकको पछि लाग्थ्यो, र तिनीहरू आपसमा प्रायः झगडा गरिरहन्थे। बुद्धले पनि तिनीहरूको झगडा रोक्न सक्नुभएन; त्यसैले उहाँले तिनीहरूलाई छोडेर पालिलेय्यक वन नजिकैको रक्खित प्रोभमा एकलै वर्षावास (वस्सा) बिताउनुभयो। त्यहाँ पालिलेय्या नामको हात्तीले बुद्धको सेवा गर्थ्यो।

कोसम्बका गृहस्थ उपासकहरूले बुद्धको प्रस्थानको कारण थाहा पाएपछि, बाँकी भिक्षुहरूलाई दान दिन अस्वीकार गरे। यसले तिनीहरूलाई आफ्नो गल्ती महसुस गरायो र तिनीहरू आपसमा मेलमिलाप भए। तैपनि, उपासकहरूले तिनीहरूलाई पहिलेजस्तो आदर गर्दैनथे, जबसम्म तिनीहरूले बुद्धसमक्ष आफ्नो दोष स्वीकार गरेनन्। तर बुद्ध टाढा हुनुहुन्थ्यो र वर्षावासको बीचमा थियो; त्यसैले कोसम्बका भिक्षुहरूले वर्षावास दुःख र कष्टमा बिताउनु पर्यो।

वर्षावासको अन्त्यमा, आयुष्मान आनन्द र पाँच सय भिक्षुहरू बुद्धकहाँ पुगे र अनाथपिण्डिक र अन्य उपासकहरूले बुद्धलाई फर्कन अनुरोध गरेको सन्देश सुनाए। समयमै बुद्ध सावत्थीको जेतवन विहार फर्कनुभयो। भिक्षुहरू उहाँको पछि त्यहाँ गए, उहाँको पाउमा ढले र आफ्नो गल्ती स्वीकार गरे। बुद्धले तिनीहरूलाई आफ्नो अवज्ञा गरेकोमा गाली गर्नुभयो। तिनीहरूलाई सबैले एकदिन मर्नुपर्छ भनेर सम्झाउँदै, झगडा रोक्न र कहिल्यै नमर्ने जस्तो व्यवहार नगर्न निर्देशन दिनुभयो। त्यसपछि बुद्धले निम्न गाथा भन्नुभयो।

गाथा ६: बुद्धिमान् बाहेकका मानिसहरूले "हामी यस संसारमा सबैले मर्नुपर्छ" भन्ने महसुस गर्दैनन् (र यो नबुझीकन झगडा गरिरहन्छन्)। बुद्धिमान् मानिसहरूले यो सत्य बुझ्छन् र त्यसैले उनीहरूको झगडा शान्त हुन्छ।

धर्मोपदेशको अन्त्यमा, उपस्थित सम्पूर्ण भिक्षुहरू सोतापत्ति फल (सोतापन्नता) मा स्थापित भए।

७ र ८: महाकालत्थेर वत्थु

गाथा ७: सुभानुपस्सिं विहरन्तं, इन्द्रियेसु असंवुतं

भोजनमिह च अमत्तञ्जुं, कुसीतं हीनवीरियं

तं वे पसहति मारो, वातो रुक्खं व दुब्बलां।

गाथा ८: असुभानुपस्सिं विहरन्तं, इन्द्रियेसु सुसंवुतं

भोजनमिह च मत्तञ्जुं, सद्धं आरद्धवीरियं

तं वे नप्पसहति मारो, वातो सेलं व पब्बतां।

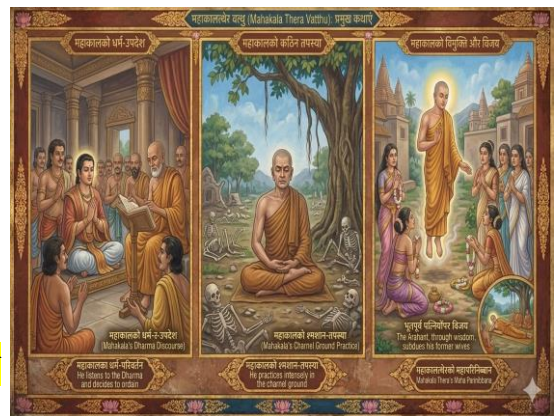
गाथा ७: जो मनुष्य सुन्दर (मनोरम) वस्तुहरूमा मन लगाएर बस्छ, इन्द्रियहरूमा असंयमी

हुन्छ, खानामा मात्रा नजान्ने हुन्छ, अल्छी र कमजोर उद्यम भएको हुन्छ, त्यसलाई मार

(किलेस मार) अवश्य नै दबाउँछ, जसरी आँधीले कमजोर रूखलाई उखेल्छ।

गाथा ८: जो मनुष्य शरीरको अशुचिता (असुभ) मा मन लगाएर बस्छ, इन्द्रियहरूमा सुसंयमी हुन्छ, खानामा मात्रा जान्ने हुन्छ, श्रद्धा र आरब्ध (प्रबल)

वीर्यले युक्त हुन्छ, त्यसलाई मार (किलेस मार) ले दबाउन सक्दैन, जसरी आँधीले चट्टानको पर्वतलाई हल्लाउन सक्दैन।

महाकालत्थेरको कथा:

बुद्ध भगवान् सेतव्य सहरको नजिकैको वनमा बसोबास गर्दै थिए। यस पुस्तकका गाथा (७) र (८) उहाँले महाकाल र उनका भाइ चूलकालको सन्दर्भमा उदान गर्नुभएको थियो।

महाकाल र चूलकाल सेतव्य सहरका दुई व्यापारी भाइ थिए। एक पटक आफ्नो मालसामान लिएर यात्रा गर्दै गर्दा उनीहरूले बुद्धको धर्मोपदेश सुन्ने अवसर पाए। उपदेश सुनेपछि महाकालले बुद्धसँग भिक्षु संघमा प्रवेश पाउन अनुरोध गरे। चूलकाल पनि संघमा प्रविष्ट भए, तर उनको उद्देश्य भने पछि संघ त्याग्नु र आफ्नो दाइलाई पनि बाहिर ल्याउनु थियो।

महाकाल श्मशानमा बसी धुताङ्ग (सोसानिक धुताङ्ग) अभ्यासमा गम्भीर थिए र जरा तथा अनित्यतामा लगनशीलतापूर्वक ध्यान गर्थे। अन्त्यमा उनले विपश्यना ज्ञान प्राप्त गरी अरहत्त्व (अर्हत् पद) प्राप्त गरे।

पछि, बुद्ध र उहाँका शिष्यहरू (ती दुवै भाइ सहित) सेतव्यको नजिकैको सिमसपा वनमा बास गर्न पुगे। त्यहाँ बस्दा, चूलकालकी पूर्वपत्नीहरूले बुद्ध र उहाँका शिष्यहरूलाई आफ्नो घरमा भोजनको निमन्त्रणा गरिन्। चूलकाल स्वयं बुद्ध र शिष्यहरूका लागि आसनको व्यवस्था गर्न अगाडि गए। त्यहाँ पुगेपछि, चूलकालकी पूर्वपत्नीहरूले उनलाई गृहस्थको वस्त्र पहिराइदिइन् (अर्थात् उनले संघ त्यागे)।

अर्को दिन, महाकालकी पूर्वपत्नीहरूले पनि बुद्ध र शिष्यहरूलाई आफ्नो घरमा भोजनको निमन्त्रणा गरिन्, चूलकालकी पत्नीहरूले चूलकाललाई गोजस्तै महाकाललाई पनि त्यस्तै गर्ने आशामा। भोजनपछि उनीहरूले बुद्धलाई महाकाललाई "अनुमोदना" (धर्मकथा सुनाउन) को लागि रहन दिन अनुरोध गरे। त्यसैले बुद्ध र अरू शिष्यहरू गए।

गाउँको ढोकामा पुगेपछि भिक्षुहरूले आफ्नो असन्तुष्टि र चिन्ता व्यक्त गरे। महाकाललाई पछाडि रहन दिइएकोमा तिनीहरू असन्तुष्ट थिए र उनका भाइ चूलकालजस्तै महाकाललाई पनि उनकी पूर्वपत्नीहरूले संघ त्याग्न बाध्य पाल्नु भनी तिनीहरू डराए। यसको जवाफमा बुद्धले भन्नुभयो कि यी दुई भाइ समान छैनन्। चूलकाल कामसुखमा रमाउने, अल्छी र कमजोर थिए; ऊ कमजोर रूखजस्तै थियो। तर महाकाल भने उद्यमी, स्थिर र बुद्ध, धम्म र संघप्रति दृढ श्रद्धा भएका थिए; ऊ चट्टानको पर्वतजस्तै थिए।

त्यसपछि बुद्धले निम्न गाथाहरू भन्नुभयो:

गाथा ७: जो मनुष्य सुन्दर वस्तुहरूमा मन लगाएर बस्छ, इन्द्रियहरूमा असंयमी हुन्छ, खानामा मात्रा नजान्ने हुन्छ, अल्छी र कमजोर उद्यम भएको हुन्छ, त्यसलाई मार अवश्य दबाउँछ, जसरी आँधीले कमजोर रूखलाई उखेल्छ।

गाथा ८: जो मनुष्य शरीरको अशुचितामा मन लगाएर बस्छ, इन्द्रियहरूमा सुसंयमी हुन्छ, खानामा मात्रा जान्ने हुन्छ, श्रद्धा र प्रबल वीर्यले युक्त हुन्छ, त्यसलाई मारले दबाउन सक्दैन, जसरी आँधीले चट्टानको पर्वतलाई हल्लाउन सक्दैन।

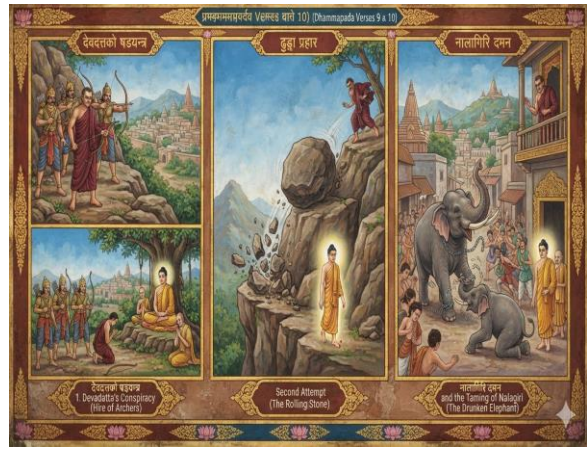
यसैबीच, महाकालकी पूर्वपत्नीहरूले उनलाई घेरेर उनको पहेंलो वस्त्र (कसायवस्त्र) हटाउन खोजिन्। थेर (महाकाल) ले उनीहरूको मनसाय बुझेर उठे र आफ्नो ऋद्धिबलले आकाशमा उडी धरको छानाबाट गुञ्जिएर आकाशतिर गए। बुद्धले माथिका दुई गाथा समाप्त गर्नुहुँदै गर्दा ठीक त्यसै क्षण उनी बुद्धको चरणमा आएर ओर्लिए। सोही समय, त्यहाँ जम्मा भएका सबै भिक्षुहरू सोतापत्ति फल (स्रोतापन्नता) मा स्थापित भए।

९ र १०. देवदत्त वत्थु

गाथा ९. अनिककसावो कासावं, यो वत्थं परिधास्सति
अपेतो दमसच्चेन, न सो कासावमरहति।

गाथा १०. यो च वन्तकसावस्स, सीलेसु सुसमाहितो
उपेतो दमसच्चेन, स वे कासावमरहति।

गाथा ९: जो मानसिक अपवित्रताहरू (किलेसहरू) बाट मुक्त छैन र तैपनि
पहेँलो वस्त्र (काषाय) धारण गर्दछ, जसको इन्द्रियहरूमा संयम छैन र जो
सत्यवादी छैन, त्यो पहेँलो वस्त्रको योग्य हुँदैन।

गाथा १०: जसले सबै मानसिक अपवित्रताहरू (किलेसहरू) त्यागिसकेको छ, जो शील (नैतिक नियमहरू) मा सुस्थापित छ, जो संयमले सम्पन्न छ र
सत्यवादी छ, त्यो नै पहेँलो वस्त्रको योग्य हुन्छ।

टिप्पणी:

१. कासावं वत्थं — बौद्ध भिक्षु संघका सदस्यहरूले धारण गर्ने पहेँलो वा रातो-पहेँलो वस्त्र। माथिका गाथाहरूमा शब्दको खेल छ: 'अनिककसावो' भनेको नैतिक अपवित्रताका दोषहरूबाट मुक्त नभएको, अर्थात् दागी भएको; र 'कासावं' भनेको कसै-कसैको रसमा रडाइएको पहेँलो वस्त्र, जुन पनि दागी (रङ्गिएको) हुन्छ।

२. वन्तकसावस्स — शाब्दिक अर्थ: जसले सबै नैतिक अपवित्रताहरू वमन (बाहिर निकाली) सकेको छ; अर्थात् चार मार्ग ज्ञान (मग्गजाण) मार्फत सबै किलेसहरू त्यागिसकेको छ।

देवदत्तको कथा

बुद्ध भगवान् सावत्थीको जेतवन विहारमा बसोबास गर्दै थिए। यस पुस्तकको गाथा (९) र (१०) उहाँले देवदत्तको सन्दर्भमा उदान गर्नुभएको थियो।

एकपटक दुई अग्रशिष्यहरू, आयुष्मान् सारिपुत्त र आयुष्मान् महामोग्गल्लान, सावत्थीबाट राजगृह गए। त्यहाँ राजगृहका मानिसहरूले उनीहरूलाई तथा उनीहरूका एक हजार अनुयायीहरूलाई बिहानको भोजनको निमन्त्रणा गरे। त्यस अवसरमा कसैले एक लाख मूल्यको कपडाको टुक्रा दान गर्ने व्यवस्थापकहरूलाई सुम्पियो। उसले तिनीहरूलाई निर्देशन दियो — यदि दान कार्यक्रमको लागि रकमको अभाव भएमा त्यो कपडा बेचेर खर्च गर्न, वा यदि कुनै अभाव नभएमा उपयुक्त ठानेको कुनै भिक्षुलाई प्रदान गर्न। त्यस अवसरमा कुनै पनि चीजको अभाव नभएकोले त्यो कपडा कुनै वरिष्ठ भिक्षुलाई दिने निर्णय भयो। दुई अग्रशिष्यहरू राजगृहमा कहिलेकाहीँ मात्र आउने भएकाले, त्यो कपडा राजगृहकै स्थायी बासिन्दा देवदत्तलाई प्रदान गरियो।

देवदत्तले तुरुन्तै त्यो कपडालाई वस्त्र (चीवर) बनाए र ती वस्त्रहरू धारण गरी गर्वका साथ विचरण गर्न थाले। त्यसपछि राजगृहका एक भिक्षु बुद्धलाई वन्दना गर्न सावत्थी आए, र उनले देवदत्त र त्यो लाख मूल्यको कपडाबाट बनेको वस्त्रको बारेमा बताए। त्यसपछि बुद्धले भन्नुभयो कि यो पहिलो पटक होइन कि देवदत्तले आफू नयोग्य वस्त्र धारण गरिरहेको छ। त्यसपछि बुद्धले निम्न कथा सुनाउनुभयो।

देवदत्त आफ्नो कुनै पूर्वजन्ममा हात्तीको शिकारी थियो। त्यस समयमा, एउटा वनमा ठूलो संख्यामा हात्तीहरू बस्दथे। एकदिन, शिकारीले ती हात्तीहरू प्रत्येकबुद्धहरूलाई देख्दा घुँडा टेकेर नमस्ते गर्ने गरेको याद गर्यो। त्यो व्यवहार देखेर, शिकारीले एउटा पहेंलो वस्त्रको माथिल्लो भाग चोर्यो र आफ्नो शरीर र हातमा लपेट्यो। त्यसपछि, हातमा एउटा भाला समातेर, ऊ हात्तीहरूको नियमित बाटोमा पखिँयो। हात्तीहरू आए, र उनलाई प्रत्येकबुद्ध सम्झेर घुँडा टेकेर नमस्ते गरे। ती सजिलै शिकारीको शिकार भए। यसरी, उसले धेरै दिनसम्म प्रत्येक दिन पङ्क्तिको अन्तिम हात्तीलाई एक-एक गरी मार्यो। बोधिसत्त्व (भावी बुद्ध) त्यस समय हात्तीहरूको झुन्डको नायक थिए। आफ्ना अनुयायीहरूको संख्या घट्दै गरेको देखेर उनले अनुसन्धान गर्ने निर्णय गरे र पङ्क्तिको अन्त्यमा आफ्नो झुन्डको पछि-पछि लागे। ऊ सचेत थिए, र त्यसैले भालाबाट बच्न सफल भए। उनले शिकारीलाई आफ्नो सुँडले समाते र जमिनमा पछार्न लागेका थिए, तापनि पहेंलो वस्त्र देखेपछि रोकिए र शिकारीको ज्यान बचाए।

शिकारीलाई पहेंलो वस्त्रको आडमा हत्या गर्न खोजेको र यस्तो नीच कार्य गरेकोमा धिक्कार गरियो। शिकारी स्पष्ट रूपमा पहेंलो वस्त्र धारण गर्न योग्य थिएन।

त्यसपछि बुद्धले निम्न गाथाहरू भन्नुभयो:

गाथा ९: जो मानसिक अपवित्रताहरू (किलेसहरू) बाट मुक्त छैन र तैपनि पहेंलो वस्त्र धारण गर्दछ, जसको इन्द्रियहरूमा संयम छैन र जो सत्यवादी छैन, त्यो पहेंलो वस्त्रको योग्य हुँदैन।

गाथा १०: जसले सबै मानसिक अपवित्रताहरू (किलेसहरू) त्यागिसकेको छ, जो शील (नैतिक नियमहरू) मा सुस्थापित छ, जो संयमले सम्पन्न छ र सत्यवादी छ, त्यो नै पहेंलो वस्त्रको योग्य हुन्छ। धर्मोपदेशको अन्त्यमा धेरै भिक्षुहरू सोतापत्ति फल (स्रोतापन्नता) मा स्थापित भए।

● **प्रत्येकबुद्ध** — जो बुद्धझैं चार आर्यसत्यहरूमा आफैँले ज्ञान प्राप्त गरेका हुन्छन् र सबै किलेसहरूको उन्मूलन गरेका हुन्छन्, तर अरूलाई सिकाउन सक्दैनन्। प्रत्येकबुद्धहरू बुद्धशासनको अनुपस्थितिमा प्रकट हुन्छन्।

११ र १२. सारिपुत्तथेर वत्थु

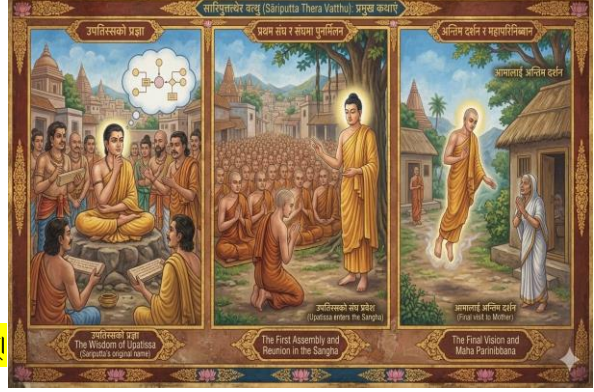
गाथा ११: असारे सारमतिनो, सारे चासारदस्सिनो

ते सारं नाधिगच्छन्ति, मिच्छासङ्कप्पगोचरा।

गाथा १२: सारञ्च सारतो वत्वा, असारञ्च असारतो

ते सारं अधिगच्छन्ति, सम्मासङ्कप्पगोचरा।

गाथा ११: जसले असार (असत्य) लाई सार (सत्य) ठान्छन्, र सार (सत्य) लाई असार (असत्य) ठान्छन्, ती व्यक्तिहरू सत्यसम्म कहिल्यै पुग्नु सक्दैनन्, किनभने उनीहरू गलत दृष्टिकोण (मिथ्या दृष्टि) मा रमाउँछन्।

गाथा १२: जसले सार (सत्य) लाई सार (सत्य) नै ठान्छन्, र असार (असत्य) लाई असार (असत्य) नै ठान्छन्, ती व्यक्तिहरू सत्यसम्म पुग्छन्, किनभने उनीहरू सही दृष्टिकोण (सम्यक् दृष्टि) मा रमाउँछन्।

सारिपुत्तथेरको कथा:

बुद्ध भगवान् राजगृहको वेलुवन (बाँसको बाँचा) विहारमा बसोबास गर्दै थिए। यस पुस्तकको गाथा (११) र (१२) उहाँले आफ्ना दुई अग्रशिष्य, आयुष्मान् सारिपुत्त र आयुष्मान् मोग्गल्लान (पूर्वमा उपतिस्स र कोलित) का पूर्वगुरु सञ्जयको सन्दर्भमा उदान गर्नुभएको थियो।

उपतिस्स र कोलित राजगृह नजिकैका दुई गाउँ उपतिस्स र कोलितका दुई युवक थिए। एउटा नाचगानको कार्यक्रम हेर्दा उनीहरूले संसारका वस्तुहरूको असारता (तुच्छता) महसुस गरे र मुक्तिको मार्ग खोज्ने निर्णय गरे। पहिले, उनीहरू राजगृहमा बस्ने परिव्राजक (घुमन्ते तपस्वी) सञ्जयकहाँ गए, तर उनको उपदेशबाट सन्तुष्ट भएनन्। त्यसपछि उनीहरू सम्पूर्ण जम्बुद्वीप (भारतवर्ष) घुमे र साँचो धम्म नभेटेर आफ्नो गाउँ फर्किए। यस क्रममा उनीहरूबीच यो सहमति भयो कि जसले साँचो धम्म पाउँछ, उसले अर्कोलाई जानकारी दिनुपर्छ।

एकदिन, उपतिस्सले आयुष्मान् अस्सजी (बुद्धका पञ्चवर्गीय भिक्षुमध्ये एक) लाई भेटे र उनीबाट धम्मको सार सुने। आयुष्मान् अस्सजीले "ये धम्मा हेतुप्पभवा" (जुन धर्महरू कारणबाट उत्पन्न हुन्छन्) भन्ने गाथा सुनाउनुभयो। यो गाथा सुनेर उपतिस्स सोतापत्ति मग्ग र फलमा स्थापित भए। त्यसपछि, आफ्नो वाचा अनुसार, उनी आफ्ना मित्र कोलितकहाँ गए र उनलाई आफूले अमृत (निब्बान) प्राप्त गरेको कुरा बताए र उक्त गाथा दोहोर्याए सुनाए। गाथाको अन्त्यमा कोलित पनि सोतापत्ति फलमा स्थापित भए।

उनीहरू दुवैले आफ्ना पूर्वगुरुको सम्झना गरे र सञ्जयकहाँ गए भने, "हामीले अमृतको मार्ग देखाउने गुरु भेट्टायौं; बुद्ध संसारमा प्रकट हुनुभएको छ; धम्म प्रकट भएको छ; संघ प्रकट भएको छ... आउनुहोस्, हामी बुद्धकहाँ चलौं।" उनीहरूले आशा गरेका थिए कि उनका पूर्वगुरु पनि उनीहरूसँगै बुद्धकहाँ जानुहुन्थ्यो र धर्मोपदेश सुनेर मग्ग र फल प्राप्त गर्नुहुन्थ्यो। तर सञ्जयले अस्वीकार गरे।

त्यसैले उपतिस्स र कोलित आफ्ना दुई सय पचास शिष्यहरूसहित वेलुवनमा बुद्धकहाँ गए। त्यहाँ उनीहरूले दीक्षा लिए र भिक्षुको रूपमा संघमा प्रवेश गरे। रूपसारीकी छोरा उपतिस्स आयुष्मान् सारिपुत्त भनेर चिनिन थाले; मोग्गलीकी छोरा कोलित आयुष्मान् महामोग्गल्लान भनेर चिनिन थाले। दीक्षा लिएको सातौं दिन महामोग्गल्लानले अर्हत्त्व प्राप्त गर्नुभयो। आयुष्मान् सारिपुत्तले दीक्षा लिएको पन्ध्र दिनपछि अर्हत्त्व प्राप्त गर्नुभयो। त्यस दिन बुद्धले उहाँहरूलाई आफ्ना दुई अग्रशिष्य (अग्गसावक) घोषणा गर्नुभयो।

त्यसपछि दुवै अग्रशिष्यले बुद्धलाई आफूहरू कसरी गिरग्गा महोत्सवमा गएका थिए, आयुष्मान् अस्सजीसँगको भेट, र सोतापत्ति फल प्राप्तिको कथा सुनाए। उनीहरूले बुद्धलाई आफ्ना पूर्वगुरु सञ्जयले उनीहरूसँग आउन अस्वीकार गरेको कुरा पनि बताए। सञ्जयले भनेका थिए, "यति धेरै शिष्यहरूको गुरु

भइसकेपछि, म उहाँको शिष्य बन्नु भनेको माटोको गाग्रोले पिउने भाँडोमा रूपान्तरण हुनु जस्तै हो। यसबाहेक, थोरै मानिसहरू मात्र बुद्धिमान् हुन्छन् र बहुसंख्यक मूर्ख हुन्छन्; बुद्धिमान्हरू बुद्ध गीतमकहाँ जाऊन्, मूर्खहरू मकहाँ आइरहनेछन्। तिमीहरू आफ्नो बाटो जाओ, मेरा शिष्यहरू।"

यसरी, बुद्धले देखाउनुभयो कि सञ्जयको मिथ्या अभिमानले उसलाई सत्यलाई सत्यको रूपमा हेर्नबाट रोकिरहेको थियो; ऊ असत्यलाई सत्य ठानिरहेको थियो र वास्तविक सत्यमा कहिल्यै पुग्न सक्दैनथियो।

त्यसपछि बुद्धले निम्न गाथाहरू भन्नुभयो:

गाथा ११: जसले असार (असत्य) लाई सार (सत्य) ठान्छन्, र सार (सत्य) लाई असार (असत्य) ठान्छन्, ती व्यक्तिहरू सत्यसम्म कहिल्यै पुग्न सक्दैनन्, किनभने उनीहरू गलत दृष्टिकोण (मिथ्या दृष्टि) मा रमाउँछन्।

गाथा १२: जसले सार (सत्य) लाई सार (सत्य) नै ठान्छन्, र असार (असत्य) लाई असार (असत्य) नै ठान्छन्, ती व्यक्तिहरू सत्यसम्म पुग्छन्, किनभने उनीहरू सही दृष्टिकोण (सम्यक् दृष्टि) मा रमाउँछन्।

धर्मोपदेशको अन्त्यमा धेरै मानिसहरू सोतापत्ति फलमा स्थापित भए।

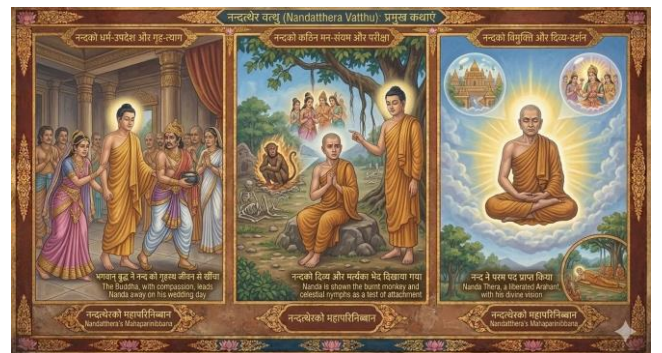
१३ र १४: नन्दत्थेर वत्थु

गाथा १३: यथा अगारं दुच्छन्नं, वुट्टि समतिविज्झति
एवं अभावितं चित्तं, रागो समतिविज्झति।

गाथा १४: यथा अगारं सुच्छन्नं, वुट्टि न समतिविज्झति
एवं सुभावितं चित्तं, रागो न समतिविज्झति।

गाथा १३: जसरी खराब ढाकिएको घरमा पानी पसिहाल्छ, त्यसरी नै समथ (शमथ) र विपश्यनाको विकास नगरिएको मनमा राग (कामवासना) पसिहाल्छ।

गाथा १४: जसरी राम्ररी ढाकिएको घरमा पानी पस्न सक्दैन, त्यसरी नै समथ र विपश्यनाबाट राम्ररी विकसित गरिएको मनमा राग पस्न सक्दैन।

नन्दत्थेरको कथा:

बुद्ध भगवान् सावत्थीको जेतवन विहारमा बसोबास गर्दै थिए। यस पुस्तकको गाथा (१३) र (१४) उहाँले बुद्धका चचेरा भाई नन्द नामक भिक्षुको सन्दर्भमा उदान गर्नुभएको थियो।

एकपटक बुद्ध भगवान् राजगृहको वेलुवन विहारमा बसिरहेका थिए। उहाँका पिता राजा शुद्धोधनले पटक-पटक दूतहरू पठाई बुद्धलाई कपिलवस्तु नगरी आउन अनुरोध गर्नुभयो। सोही अनुसार, बुद्ध बीस हजार अरहन्तहरूको साथमा यात्रा गर्नुभयो। कपिलवस्तु पुगेपछि उहाँले आफ्ना नातेदारहरूको सभामा वेस्सन्तर जातक कथा सुनाउनुभयो। दोस्रो दिन, उहाँले नगरमा प्रवेश गर्नुभयो, जहाँ "उत्तिट्टे नप्पमज्जेय्य ..." (अर्थात् उठ्नुपर्छ र प्रमाद गर्नु हुँदैन ...) भन्ने गाथाको उदान गरेर उहाँले आफ्ना पितालाई सोतापत्ति फलमा स्थापित गर्नुभयो। दरबार पुगेपछि, बुद्धले "धम्मं चरे सुचरितं ..." (अर्थात् धर्मको राम्ररी आचरण गर्नुपर्छ ...) भन्ने अर्को गाथा उदान गर्नुभयो र राजालाई सकदागामी फलमा स्थापित गर्नुभयो। भोजनपछि, उहाँले राहुलकी माताको गुणहरूको सन्दर्भमा चन्द्रकिन्नरी जातक कथा सुनाउनुभयो।

तेस्रो दिन, बुद्धका चचेरा भाई राजकुमार नन्दको विवाह समारोह थियो। बुद्ध त्यहाँ भिक्षाका लागि जानुभयो र भिक्षापात्र राजकुमार नन्दलाई दिनुभयो। त्यसपछि बुद्ध पात्र फिर्ता नलिई बिदा हुनुभयो। त्यसैले राजकुमारले पात्र समातेर बुद्धलाई पछ्याउनुपर्यो। वधू राजकुमारी जनपदकल्याणीले राजकुमारलाई बुद्धलाई पछ्याइरहेको देखेर छिटो फर्कन कराउँदै उनीतिर दौडिइन्। विहारमा, राजकुमारलाई भिक्षुको रूपमा दीक्षा दिइयो।

पछि, बुद्ध सावत्थीको जेतवन (अनाथपिण्डकले बनाएको विहार) मा सरुवा भए। त्यहाँ बसिरहँदा नन्द असन्तुष्ट र दुविधामा थिए र भिक्षु जीवनमा थोरै मात्र आनन्द पाउँथे। राजकुमारी जनपदकल्याणीले उनलाई छिटो फर्कन आग्रह गरेका शब्दहरू सम्झिरहँदा उनी गृहस्थ जीवनमा फर्कन चाहन्थे।

यो थाहा पाएर, बुद्धले अभिज्ञा (सुपरनर्मल शक्ति) द्वारा नन्दलाई तावतिस स्वर्गका सुन्दर देवाङ्गनाहरू देखाउनुभयो, जो राजकुमारी जनपदकल्याणीभन्दा धेरै सुन्दर थिए। बुद्धले नन्दलाई ती देवाङ्गनाहरू दिने वाचा गर्नुभयो, यदि उनले धर्मको अभ्यासमा कडा मेहनत गरे भने। अरू भिक्षुहरूले नन्दलाई हाँसो उडाउँदै भने कि उनी सुन्दरीहरूको खातिर धर्म अभ्यास गर्ने ज्यालादारी मानिसजस्तै छन्, इत्यादि। नन्दले अत्यन्तै पीडा र लाज महसुस गरे। त्यसैले, एकान्तमा, उनले धर्मको अभ्यासमा धेरै प्रयास गरे र अन्ततः अरहन्तत्व प्राप्त गरे। अरहन्त भएपछि उनको मन सबै आसक्तिबाट पूर्ण रूपमा मुक्त भयो, र बुद्ध पनि नन्दलाई गरेको वाचाबाट मुक्त हुनुभयो। यो सबै बुद्धले सुरुदेखि नै पूर्वानुमान गरिसकेका थिए।

अन्य भिक्षुहरूले नन्द भिक्षु जीवनमा खुसी नभएको थाहा पाएर फेरि उनलाई कस्तो छ भनी सोधे। उनले गृहस्थ जीवनमा आफ्नो कुनै मोह नरहेको जवाफ दिएपछि, उनीहरूले नन्दले सत्य नबोलेको ठाने। त्यसैले उनीहरूले बुद्धलाई यस विषयमा जानकारी दिए र आफ्ना शंकाहरू पनि व्यक्त गरे। त्यसपछि बुद्धले उनीहरूलाई व्याख्या गर्नुभयो कि पहिले, नन्दको प्रकृति खराब ढाकिएको घरजस्तो थियो, तर अब यो राम्ररी ढाकिएको घरजस्तो भएको छ।

त्यसपछि बुद्धले निम्न गाथाहरू भन्नुभयो:

गाथा १३: जसरी खराब ढाकिएको घरमा पानी पसिहाल्छ, त्यसरी नै समथ र विपश्यनाको विकास नगरिएको मनमा राग पसिहाल्छ।

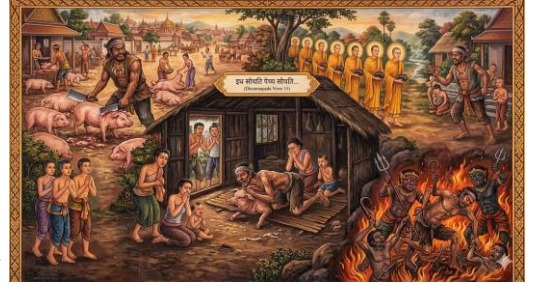
गाथा १४: जसरी राम्ररी ढाकिएको घरमा पानी पस्न सक्दैन, त्यसरी नै समथ र विपश्यनाबाट राम्ररी विकसित गरिएको मनमा राग पस्न सक्दैन।

सकदागामी फल: सकदागामी फल भनेको 'फल' वा 'सिद्धि' हो। यो सकदागामी मग्गको ठीक पछि आउँछ, जुन दोस्रो मग्ग हो वा विपश्यना ध्यानको अभ्यास गर्ने व्यक्तिले प्राप्त गर्ने दोस्रो चरणको ज्ञान हो।

१५:चुन्दसूकरिक वत्थु

गाथा १५:इध सोचति पेच्च सोचति, पापकारी उभयत्थ सोचति
सो सोचति सो विहञ्जति, दिस्वा कम्मकिलिट्टमत्तनो

गाथा १५: यहाँ (यस लोकमा) पनि शोक गर्छ, परलोकमा पनि शोक गर्छ;
पापकर्मीले दुवै लोकमा शोक गर्छ। उसले आफ्नै कर्मको निन्दनीयता (खराबी) देख्दा
शोक गर्छ र पीडा भोग्छ।

चुन्दसूकरिक (सुँगुर मार्ने चुन्द) को कथा:

बुद्ध भगवान् राजगृहको वेलुवन विहारमा बसोबास गर्दै थिए। यस पुस्तकको गाथा (१५) उहाँले चुन्द नामक सुँगुर मार्ने व्यक्तिको सन्दर्भमा उदान गर्नुभएको थियो। एकपटक, वेलुवन विहारबाट टाढा नभएको एउटा गाउँमा चुन्द नामक अत्यन्तै क्रूर र निष्ठुर सुँगुर मार्ने व्यक्ति बस्थे। चुन्द पचपन्न वर्षभन्दा बढी समयदेखि सुँगुर मार्ने पेशामा थिए; यति लामो समयमा उनले एउटा पनि पुण्यकर्म गरेका थिएनन्। मर्नुभन्दा पहिले, उनी यति ठूलो पीडा र व्यथामा थिए कि उनी सुँगुरजस्तै घुरघुराउँदै र चिच्याउँदै, हात र घुँडाको बलमा उँभो उँभो गर्दै पूरा सात दिनसम्म कराइरहे। वास्तवमा, मर्नुभन्दा पहिले नै, उनी नरक (निरय) मा भएझैं पीडा भोगिरहेका थिए। सातौं दिन, सुँगुर मार्ने चुन्दको मृत्यु भयो र उनी अवीचि नरकमा पुनर्जन्म भए। यसरी, पापीले आफूले गरेका पाप कर्महरूको सधैं पीडा भोग्नुपर्छ; उसले यस लोकमा पनि र परलोकमा पनि पीडा भोग्छ। यस सन्दर्भमा, बुद्धले निम्न गाथा भन्नुभयो:

गाथा १५: यहाँ (यस लोकमा) पनि शोक गर्छ, परलोकमा पनि शोक गर्छ; पापकर्मीले दुवै लोकमा शोक गर्छ। उसले आफ्नै कर्मको निन्दनीयता देख्दा शोक गर्छ र पीडा भोग्छ।

निरय वा नरक: निरन्तर पीडाको स्थान, जसलाई कहिलेकाहीँ नरकसँग तुलना गरिन्छ; तर यो नरकभन्दा फरक छ किनभने निरयको पीडा नरकको पीडाजस्तो अनन्त हुँदैन। अवीचि निरय सबै निरयहरूमध्ये सबैभन्दा डरलाग्दो हो।

१६:धम्मिक उपासक वत्थु:

गाथा १६:इध मोदति पेच्च मोदति, कतपुण्णो उभयत्थ मोदति
सो मोदति सो पमोदत, दिस्वा कम्मविसुद्धिमत्तनो।

गाथा १६: यहाँ (यस लोकमा) पनि आनन्दित हुन्छ, परलोकमा पनि आनन्दित हुन्छ; पुण्यकर्म गर्नेले दुवै लोकमा आनन्दित हुन्छ। उसले आफ्नै कर्मको शुद्धता देख्दा आनन्दित हुन्छ र अत्यन्त आनन्दित हुन्छ।

धम्मिक उपासकको कथा:

बुद्ध भगवान् सावत्थीको जेतवन विहारमा बसोबास गर्दै थिए। यस पुस्तकको गाथा (१६) उहाँले धम्मिक नामक गृहस्थ उपासकको सन्दर्भमा उदान गर्नुभएको थियो।

एकपटक सावत्थीमा धम्मिक नामक एक गृहस्थ उपासक बस्थे, जो सद्गुणी थिए र दान दिनमा अत्यन्तै रुचि राख्थे। उनले नियमित रूपमा तथा विशेष अवसरहरूमा पनि भिक्षुहरूलाई खाना र अन्य आवश्यक वस्तुहरू उदारतापूर्वक दान गर्थे। वास्तवमा, उनी सावत्थीमा बस्ने बुद्धका पाँच सय सद्गुणी गृहस्थ उपासकहरूका नेता थिए। धम्मिकका सात छोरा र सात छोरी थिए, र ती सबै आफ्ना बुबाजस्तै सद्गुणी र दानमा समर्पित थिए।

जब धम्मिक अत्यन्तै बिरामी भए र मृत्युशय्यामा थिए, उनले संघलाई आफ्नो नजिक आएर शय्याको छेउमा पवित्र ग्रन्थहरू पाठ गरिदिन अनुरोध गरे। भिक्षुहरूले महासतिपट्टान सुत्त पाठ गरिरहेका बेला, छैटौँ स्वर्गिक लोकहरूबाट छवटा सजाइएका रथहरू आए र उनलाई आ-आफ्नो लोकमा निम्तो दिए। धम्मिकले सुत्त पाठमा अवरोध नहोस् भनेर तिनीहरूलाई केही बेर पर्खिन भने। भिक्षुहरूले, आफूहरूलाई रोक्न भनिएको सोचेर, पाठ रोके र त्यहाँबाट बिदा भए।

केही बेरपछि, धम्मिकले आफ्ना छोराछोरीलाई आफ्नो लागि पर्खिरहेका छवटा सजाइएका रथहरूको बारेमा बताए। त्यसैबेला उनले तुसित लोकको रथ रोक्ने निर्णय गरे र आफ्ना एक छोरालाई त्यसमा माल्यार्पण गर्न भने। त्यसपछि उनको मृत्यु भयो र तुसित लोकमा पुनर्जन्म भए। यसरी, सद्गुणी मानिसले यस लोकमा पनि र परलोकमा पनि आनन्द प्राप्त गर्छ।

त्यसपछि बुद्धले निम्न गाथा भन्नुभयो:

गाथा १६: यहाँ (यस लोकमा) पनि आनन्दित हुन्छ, परलोकमा पनि आनन्दित हुन्छ; पुण्यकर्म गर्नेले दुवै लोकमा आनन्दित हुन्छ। उसले आफ्नै कर्मको शुद्धता देख्दा आनन्दित हुन्छ र अत्यन्त आनन्दित हुन्छ।

१७: देवदत्त वत्थु

गाथा १७: इध तप्पति पेच्च तप्पति, पापकारी उभयत्थ तप्पति
पापं मे कतं ति तप्पति, भिय्यो तप्पति दुग्गतिं गतो।

गाथा १७: यहाँ (यस लोकमा) पनि तस (पीडित) हुन्छ, परलोकमा पनि
तस हुन्छ; पापकर्मीले दुवै लोकमा पीडा भोग्छा उसले "मैले पाप गरेँ" भनी

पीडित हुन्छ र अपाय (तल्लो लोक) मा पुनर्जन्म लिएपछि झन् बढी पीडित हुन्छ।

देवदत्तको कथा:

बुद्ध भगवान् सावत्थीको जेतवन विहारमा बसोबास गर्दै थिए। यस पुस्तकको गाथा (१७) उहाँले देवदत्तको सन्दर्भमा उदान गर्नुभएको थियो। देवदत्त एकपटक बुद्धसँगै कोसम्बीमा बसिरहेका थिए। त्यहाँ बस्दा उनले बुद्धले धेरै सम्मान, आदर र दान-दक्षिणा पाइरहेको महसुस गरे। उनलाई बुद्धप्रति ईर्ष्या भयो र भिक्षुसंघको नेतृत्व गर्ने इच्छा पलायो। एक दिन, बुद्धले राजगृहको वेलुवन विहारमा धर्मदेशना गरिरहेका बेला, देवदत्त बुद्धकहाँ गए र बुद्ध वृद्ध भइसकेको भन्दै संघको जिम्मेवारी आफूलाई सुम्पिन सुझाव दिए। बुद्धले उनको प्रस्ताव अस्वीकार गर्नुभयो र उनलाई गाली गर्दै भन्नुभयो कि उनी अरूको थुक निल्ने मानिस हुन्। त्यसपछि बुद्धले संघलाई देवदत्तको बारेमा 'पाकासनीय कम्म' (सार्वजनिक घोषणा) गर्न आदेश दिनुभयो।

देवदत्तले दुःखी भई बुद्धसँग बदला लिने प्रतिज्ञा गरे। उनले बुद्धलाई मार्न तीन पटक प्रयास गरे: पहिलो, केही धनुर्धारीहरू नियुक्त गरेर; दोस्रो, गिञ्जकूट पहाडमा चढेर ठूलो ढुङ्गा बुद्धतिर लडाए; र तेस्रो, नालागिरि हात्तीलाई बुद्धमाथि आक्रमण गर्न लगाए। भाडाका हत्याराहरूले बुद्धलाई केही नगरी सोतापत्ति फल प्राप्त गरेर फर्किए। देवदत्तले लडाएको ठूलो ढुङ्गाले बुद्धको ठूलो औंलामा अलिकति मात्र चोट पुर्यायो, र नालागिरि हात्ती बुद्धतिर दौडिएर आउँदा बुद्धले त्यसलाई शान्त बनाउनुभयो। यसरी देवदत्त बुद्धलाई मार्न असफल भए, र उनले अर्को चाल चाले। उनले केही नवदीक्षित भिक्षुहरूलाई आफ्नो साथ लिएर गयासीसा गएर भिक्षुसंघलाई विभाजन गर्ने प्रयास गरे; तथापि, तीमध्ये अधिकांशलाई थेर सारिपुत्त र थेर महामोगल्लानले फिर्ता ल्याए।

पछि, देवदत्त बिरामी परे। उनी नौ महिनासम्म बिरामी भएपछि उनले आफ्ना शिष्यहरूलाई आफूलाई बुद्धकहाँ लैजान भने र त्यसपछि जेतवन विहारको यात्रा गरे। देवदत्त आउँदैछ भनी सुनेर बुद्धले आफ्ना शिष्यहरूलाई देवदत्तले कहिल्यै आफूलाई देख्ने अवसर नपाउने बताउनुभयो।

जब देवदत्त र उनको दल जेतवन विहारको पोखरीको किनारमा पुगे, बोक्नेहरूले शय्यालाई पोखरीको किनारमा राखे र नुहाउन गए। देवदत्त पनि आफ्नो शय्याबाट उठे र दुवै खुट्टा जमिनमा राखे। तुरुन्तै, उनका खुट्टा जमिनमा गाडिए र उनी बिस्तारै जमिनमा विलीन हुँदै गए। देवदत्तले बुद्धलाई गरेका दुष्ट कर्महरूका कारण उनले बुद्धलाई देख्ने अवसर पाएनन्। उनको मृत्युपछि, उनी अवीचि निरयमा पुनर्जन्म भए, जो अत्यन्त तीव्र र निरन्तर पीडाको स्थान हो।

त्यसपछि बुद्धले निम्न गाथा भन्नुभयो:

गाथा १७: यहाँ (यस लोकमा) पनि तप्त (पीडित) हुन्छ, परलोकमा पनि तप्त हुन्छ; पापकर्मीले दुवै लोकमा पीडा भोग्छ। उसले "मैले पाप गरेँ" भनी पीडित हुन्छ र अपाय (तल्लो लोक) मा पुनर्जन्म लिएपछि झन् बढी पीडित हुन्छ।

पाकासनीय कम्म: संघद्वारा कुनै सदस्यको बारेमा गरिने सार्वजनिक घोषणा हो, जसमा भनिन्छ कि उसको पहिलेको आचरण एक प्रकारको थियो र अहिले अर्को प्रकारको भएकोले, अब देखि उसका सबै शारीरिक र वाचिक क्रियाहरू आफ्नै हुन् र तिनको बुद्ध, धम्म र संघसँग कुनै सरोकार छैन।

१८:सुमनादेवी वत्थु

गाथा १८ इध नन्दति, पेच्च नन्दति, कतपुण्णो उभयत्थ नन्दति।

"पुण्णं मे कतं" ति नन्दति, भिय्यो नन्दति सुग्गतिं गतो।

गाथा १८: (पुण्यकर्म गर्नेले यहाँ पनि आनन्दित हुन्छ र परलोकमा पनि आनन्दित हुन्छ; उनी दुवै ठाउँमा आनन्दित हुन्छन्। "मैले पुण्य कर्म गरेँ" भनी सोच्दा आनन्दित हुन्छन्, र सुगति (स्वर्ग) मा गएपछि झन् बढी आनन्दित हुन्छन्।)

सुमनादेवीको कथा:

बुद्ध भगवान् जेतवन विहारमा बसोबास गर्दै थिए। उहाँले "यहाँ (यस लोकमा) पुण्य कर्म गर्नेले आनन्दित हुन्छ" भन्ने आरम्भ भएको यो धर्मदेशना सुमनादेवीको सन्दर्भमा प्रदान गर्नुभयो।

सावत्थीमा, दुई हजार भिक्षुहरूले अनाथपिण्डकको घरमा र त्यस्तै संख्याले विशाखा नामक प्रसिद्ध उपासिकाको घरमा दैनिक भोजन गर्दथे। सावत्थीमा जो कोहीले पनि दान दिन चाहन्थे, उनीहरूले यी दुईको अनुमति पाएपछि मात्र दान दिन्थे। यसको कारण के थियो? यद्यपि एक लाख (मूल्य) खर्च गरेर दान दिइएको भए पनि भिक्षुहरूले सोध्थे: "के अनाथपिण्डक वा विशाखा हाम्रो भोजनशालामा आउनुभएको छ?" यदि "आउनुभएको छैन" भनी भनियो भने उनीहरूले "यो कस्तो दान हो?" भनी असन्तुष्टि व्यक्त गर्थे। वास्तवमा, ती दुवै (अनाथपिण्डक र विशाखा) लाई भिक्षुसंघलाई के मन पर्छ र अवसरअनुसार के गर्नुपर्छ भन्ने राम्ररी थाहा थियो। जब उनीहरूले निरीक्षण गर्थे, भिक्षुहरूले आफ्नो रुचिअनुसार भोजन लिन सक्थे, त्यसैले दान दिन चाहने सबैले ती दुईलाई आफूसँगै लथे। फलस्वरूप, उनीहरू (अनाथपिण्डक र विशाखा) लाई आफ्नै घरमा भिक्षुहरूको सेवा गर्ने अवसर पाउन गाह्रो भयो।

त्यसपछि, विशाखाको आफ्नो ठाउँ लिन र भिक्षुसंघलाई भोजन खुवाउन को सकिछन् भनी सोच्दै, आफ्नी छोरीकी छोरीलाई आफ्नो स्थान लिन लगाइन्। उनले विशाखाको घरमा भिक्षुसंघलाई भोजन खुवाउन थालिन्। अनाथपिण्डकले पनि आफ्नी जेठी छोरी, महासुभद्रा नाम्नीलाई आफ्नो स्थानमा नियुक्त गरे। भिक्षुहरूको सेवा गर्दा, उनले धर्म सुन्ने गर्थिन्। उनी सोतापन्न भइन् र आफ्नो पतिको घर गइन्। त्यसपछि उनले (अनाथपिण्डकले) चुल्लसुभद्रालाई उनको स्थानमा राखे। उनले पनि त्यसै गरी सोतापन्न भइन् र आफ्नो पतिको घर गइन्। त्यसपछि उनकी कान्छी छोरी सुमनादेवीलाई त्यो स्थान तोकियो। उनले, तथापि, सकदागामी फल प्राप्त गरिन्। यद्यपि उनी एउटी सानी केटी मात्र थिइन्, उनी यति गम्भीर रोगबाट पीडित भइन् कि उनले खाना छोडिन् र आफ्नो बुबालाई भेट्न चाहेर उनीकहाँ पठाइन्।

अनाथपिण्डकले दानशालामा हुँदा सन्देश पाए। तुरुन्तै उनी फर्के र उनलाई के भयो भनी सोधे। उनले उनलाई भनिन्, 'दाजु, यो के हो?' उनले भने, 'बाबु, के तिमीलाई भ्रम भएको हो?' उनले जवाफ दिइन्, 'दाजु, मलाई भ्रम भएको होइन।' उनले सोधे, 'बाबु, के तिमीलाई डर लागेको छ?' उनले जवाफ दिइन्, 'होइन, दाजु, मलाई डर छैन।' यति मात्र भनेर उनको निधन भयो। यद्यपि सोतापन्न थिए, धनी व्यापारी आफ्नी छोरीको निमित्त उत्पन्न भएको शोक सहन असमर्थ भए र छोरीको अन्त्येष्टि कार्य सम्पन्न गरेपछि, रूँदै बुद्धकहाँ आए। उहाँले सोध्नुभयो: 'गृहस्थ, तिमी किन शोकग्रस्त, निराश, आँसुले भिजेको अनुहार लिएर रोइरहेका आएका छौ?' उनले जवाफ दिए, 'भगवान्, मेरी छोरी सुमनादेवीको निधन भयो।' 'तर, तिमी किन विलाप गर्छौ? के सबै प्राणीको मृत्यु हुनु सामान्य कुरा होइन र?' 'भगवान्, यो मलाई थाहा छ, तर मेरी छोरी, जो लाज र पापको डरको भावनाले युक्त थिइन्, उनले मृत्युको बेला आफ्नो आत्म-संयम कायम राख्न सकिनन् र भ्रममा बोलेर गइन् भन्ने कुराले मलाई अत्यन्त निराश बनाएको छ।' 'तर, महान् गृहस्थ, उनले के भनिन् त?'

'जब मैले उनलाई "प्रिय सुमना" भनी सम्बोधन गर्ने, उनले "के भो, प्रिय भाइ?"* भनिन्।'

'त्यसपछि मैले सोधें "बाबु, के तिमीलाई भ्रम भएको हो?" भन्दा उनले "मलाई भ्रम भएको होइन, दाजु" भनिन्।'

'जब मैले सोधें "के तिमीलाई डर लागेको छ, बाबु?" भन्दा उनले "होइन, दाजु" भनिन्। यति मात्र भनेर उनको निधन भयो।'

त्यसपछि बुद्धले उनलाई भन्नुभयो, 'महान् गृहस्थ, तिम्री छोरीलाई भ्रम भएको थिएन।' किन उनले यसरी बोलिन् भनी सोध्दा, बुद्धले जवाफ दिनुभयो, 'यो तिम्रो तल्लो आध्यात्मिक अवस्थाको कारणले हो; वास्तवमा तिम्री छोरीले मार्ग (अधिगम) र फलको प्राप्तिमा तिम्रीभन्दा उच्च स्थान राखिन्; तिम्री मात्र सोतापन्न छौ तर तिम्री छोरी सकदागामी थिइन्, मार्ग र फलको प्राप्तिमा उनको उच्च स्थानको कारणले नै उनले तिमीलाई त्यसरी बोलिन्।' धनी व्यापारीले सोधे, 'के यो साँचो हो भगवान्?' र बुद्धले 'यो साँचो हो' भनी पुष्टि गर्नुभयो। जब सोधियो 'उनी अहिले कहाँ पुनर्जन्म भएकी छिन्?' बुद्धले भन्नुभयो, 'तुसित स्वर्गमा, हे गृहस्था।' त्यसपछि धनी व्यापारीले यो टिप्पणी गरे, 'भगवान्, यस लोकमा आफ्ना कुटुम्बीहरूका बीचमा आनन्दित भएर, अहिले फेरि, मृत्युपछि, मेरी छोरी आनन्दको स्थानमा पुनर्जन्म भएकी छिन्।' त्यसपछि बुद्धले उनलाई भन्नुभयो, 'हो गृहस्थ, मेहनती व्यक्तिहरू, चाहे ती गृहस्थ होऊन् वा सामण, निश्चय नै यस लोकमा पनि र परलोकमा पनि आनन्दित हुन्छन्,' र यो गाथा उदान गर्नुभयो।

इध नन्दति, पेच्च नन्दति,
कतपुण्णो उभयत्थ नन्दति।
"पुण्णं मे कतं" ति नन्दति
भिय्यो नन्दति सुगतिं गतो।

(पुण्यकर्म गर्नेले यहाँ पनि आनन्दित हुन्छ र परलोकमा पनि आनन्दित हुन्छ; उनी दुवै ठाउँमा आनन्दित हुन्छन्। "मैले पुण्य कर्म गरेँ" भनी सोच्दा आनन्दित हुन्छन्, र सुगति (स्वर्ग) मा गएपछि झन् बढी आनन्दित हुन्छन्।)

त्यहाँ, 'इध' भन्नाले यस लोकमा, जहाँ आफ्नै कर्मबाट प्राप्त आनन्दको कारणले आनन्दित हुन्छ।

'पेच्च' भन्नाले परलोकमा, जहाँ फलस्वरूप प्राप्त आनन्दको कारणले आनन्दित हुन्छ।

'कतपुण्णो' भन्नाले विभिन्न प्रकारका पुण्य गर्ने व्यक्ति।

'उभयत्थ' भन्नाले यस लोकमा "मैले पुण्य गरेको छु र पाप गरेको छैन" भन्ने विचारले आनन्दित हुन्छ र परलोकमा फल भोग्दै आनन्दित हुन्छ।

"पुण्य मे" भन्नाले यहाँ "मैले पुण्य कर्म गरेँ" भन्ने विचारले आनन्दित हुँदा, आफ्नै पुण्य कर्मको सन्तुष्टिबाट उत्पन्न शुद्ध आनन्दले आनन्दित हुन्छ।

'भिय्यो' भन्नाले सुगति (स्वर्ग) मा गएर फलस्वरूप प्राप्त आनन्दको कारणले, तिसित स्वर्गमा सत्तावन करोड र साठ लाख** वर्षसम्म स्वर्गीय वैभव भोग्दै अत्यधिक आनन्दित हुन्छ। गाथाको अन्त्यमा, धेरै मानिसहरू सोतापन्न आदि भए, र धर्मदेशना समूहको लागि लाभदायक भयो। सुमनादेवीको कथा, तेह्रौं।

●कान्छा भाइ, "कनिष्ठभातिक"। सामान्य अवस्थामा छोरीले आफ्नो बुबालाई 'कान्छा भाइ' भनी सम्बोधन गर्नु अत्यन्त असभ्य र झट्टका लाग्ने कुरा हुन्थ्यो।

** एक करोड = १०,०००,००० (दस लाखको दस गुणा); एक लाख = १००,००० (सय हजार)

१९ र २०: द्वेसहायकभिक्षु वत्थु

गाथा १९: बहुमिपि चे संहितं भासमानो, न तक्करो होति नरो पमत्तो
गोपोव गावो गणयं परेसं, न भागवा समणस्स होति

गाथा २०: अप्पमिपि चे संहितं भासमानो, धम्मस्स होति अनुधम्मचारी
रागं च दोसं च पहाय मोहं, सम्मपपजानो सुविमुत्तचित्तो
अनुपादियानो इध वा हुरं वा, स भागवा समणस्स होति

गाथा १९: यद्यपि उसले धेरै पवित्र ग्रन्थहरू (तिपिटक) पाठ गर्छ, तर यदि ऊ प्रमादी छ र धर्मअनुसार अभ्यास गर्दैन भने, ऊ अरूको गाई गणना गर्ने गोठालाजस्तै हुन्छ; उसलाई भिक्षु जीवनको फल (अर्थात् मग्ग-फल) मा कुनै हिस्सा हुँदैन।

गाथा २०: यद्यपि उसले पवित्र ग्रन्थहरू (तिपिटक) को थोरै मात्र पाठ गर्छ, तर यदि ऊ धर्मअनुसार अभ्यास गर्छ, राग, द्वेष र मोहलाई त्याग्छ, धर्मलाई राम्ररी बुझ्छ, आफ्नो मनलाई क्लेशहरूबाट मुक्त गर्छ, र यस लोक वा परलोकमा कुनै आसक्ति नराखी बाँच्छ भने, उसले भिक्षु जीवनको फल (अर्थात् मग्ग-फल) प्राप्त गर्छ।

दुई साथी भिक्षुहरूको कथा:

बुद्ध भगवान् जेतवन विहारमा बसोबास गर्दै थिए। यस पुस्तकको गाथा (१९) र (२०) उहाँले सावत्थीका दुई साथी भिक्षुहरूको सन्दर्भमा उदान गर्नुभयो।

एकपटक सावत्थीमा दुई कुलीन परिवारका मित्र थिए, जो दुवै भिक्षु बनेका थिए। तीमध्ये एकले तिपिटकको अध्ययन गरे र पवित्र ग्रन्थहरूको पाठ र प्रवचनमा अत्यन्त निपुण भए। उनले पाँच सय भिक्षुहरूलाई सिकाए र अठार समूहका भिक्षुहरूका शिक्षक भए। अर्को भिक्षुले विपश्यना ध्यानको मार्गमा लगनशील र उत्साहपूर्वक प्रयास गर्दै अरहन्तत्व र विश्लेषणात्मक ज्ञान (प्रतिसम्भवा) प्राप्त गरे।

एक अवसरमा, जब दोस्रो भिक्षु जेतवन विहारमा बुद्धलाई वन्दना गर्न आए, ती दुई भिक्षु भेटिए। तिपिटकका ज्ञाताले अर्को अरहन्त भइसकेको महसुस गरेनन्। उनले अर्कोलाई हेपे, सोचे कि यो वृद्ध भिक्षुलाई पवित्र ग्रन्थहरूको थोरै मात्र ज्ञान छ, पाँच निकाय मध्ये एक वा तीन पिटक मध्ये एक पनि थाहा छैन। त्यसैले उनले अर्कोलाई प्रश्न सोधेर लाजित पार्ने सोचे। बुद्धले उनको निष्ठुर इरादा बुझ्नुभयो र यो पनि जान्नुभयो कि आफ्ना यस्तो महान् शिष्यलाई कष्ट दिएको कारणले विद्वान् भिक्षु तल्लो लोकमा पुनर्जन्म हुनेछन्।

त्यसैले, करुणावश, बुद्धले ती दुई भिक्षुलाई भेट्न जानुभयो ताकि विद्वान् भिक्षुले अर्कोलाई प्रश्न सोध्नबाट रोक्न सकोस्। बुद्धले आफैले प्रश्न गर्न थाल्नुभयो। उहाँले तिपिटकका ज्ञातालाई ज्ञान र मग्गको बारेमा प्रश्न सोध्नुभयो; तर उनले जवाफ दिन सकेनन् किनभने उनले आफूले सिकाएको कुरा आफैले अभ्यास गरेका थिएनन्। अर्को भिक्षुले, धर्मको अभ्यास गरेर र अरहन्तत्व प्राप्त गरेर, सबै प्रश्नहरूको जवाफ दिन सके। बुद्धले धर्मको अभ्यास गर्ने (अर्थात् विपश्यक) को प्रशंसा गर्नुभयो, तर विद्वान् विद्यार्थी (अर्थात् गन्धिक) को प्रशंसाको एउटा शब्द पनि बोल्नुभएन।

स्थानीय शिष्यहरूले बुद्धले किन वृद्ध भिक्षुको प्रशंसा गर्नुभयो तर उनीहरूका विद्वान् गुरुको होइन भनी बुझ्न सकेनन्। त्यसैले, बुद्धले उनीहरूलाई यस विषयमा बुझाउनुभयो। जसले धेरै जान्छ तर धर्मअनुसार अभ्यास गर्दैन, त्यो ज्यालाको लागि गाई चराउने गोठालाजस्तै हुन्छ; जबकि जसले धर्मअनुसार अभ्यास गर्छ त्यो गाईको पाँच प्रकारका उत्पादन* भोम्ने मालिकजस्तै हुन्छ। यसरी, विद्वान्ले आफ्ना शिष्यहरूले गर्ने सेवा मात्र भोग्छ तर मग्ग-फलको लाभ होइन। अर्को भिक्षु, यद्यपि उसले थोरै जान्छ र पवित्र ग्रन्थहरूको थोरै मात्र पाठ गर्छ, तर धर्मको सार राम्ररी बुझेर र लगनशीलता र कठिन परिश्रमका साथ अभ्यास गरेकोले,

उस 'अनुधम्मचारी'** हो, जसले राग, द्वेष र मोहलाई त्यागेको छ। उसको मन क्लेशहरूबाट र यस लोक र परलोकका सबै आसक्तिहरूबाट पूर्ण रूपमा मुक्त भएकोले, ऊ वास्तवमा मग्ग-फलको लाभ भोग्छ।

त्यसपछि बुद्धले निम्न गाथाहरू भन्नुभयो:

गाथा १९: यद्यपि उसले धेरै पवित्र ग्रन्थहरू (तिपिटक) पाठ गर्छ, तर यदि ऊ प्रमादी छ र धर्मअनुसार अभ्यास गर्दैन भने, ऊ अरूको गाई गणना गर्ने गोठालाजस्तै हुन्छ; उसलाई भिक्षु जीवनको फल (अर्थात् मग्ग-फल) मा कुनै हिस्सा हुँदैन।

गाथा २०: यद्यपि उसले पवित्र ग्रन्थहरू (तिपिटक) को थोरै मात्र पाठ गर्छ, तर यदि ऊ धर्मअनुसार अभ्यास गर्छ, राग, द्वेष र मोहलाई त्याग्छ, धर्मलाई राम्ररी बुझ्छ, आफ्नो मनलाई क्लेशहरूबाट मुक्त गर्छ, र यस लोक वा परलोकमा कुनै आसक्ति नराखी बाँच्छ भने, उसले भिक्षु जीवनको फल (अर्थात् मग्ग-फल) प्राप्त गर्छ।

●दूध, दही, नौनी, मोही र घ्यू** अनुधम्मचारी: धर्मअनुसार अभ्यास गर्ने व्यक्ति।

पहिलो अध्याय: यमक वर्ग (जोडीहरू) समाप्त।